

ALGUNHAS PECULIARIDADES DO USO DAS PREPOSIÇÕES E FRASES PREPOSITIVAS CON SIGNIFICADO PRELOCATIVO E POSTLOCATIVO NO GALEGO (COMPARADO CO CASTELÁN)

EKATERINA E. GUERBEK
ELENA S. ZERNOVA

As preposicións e frases prepositivas consideradas¹ forman un grupo bastante numeroso que está amplamente representado en tódalas áreas de funcionamento de ámbolos dous idiomas investigados.

As súas principais oposicións semánticas en galego e castelán coinciden: prelocatividade / postlocatividade, presenza / ausencia do sema de contraposición en expresións prelocativas. Ó mesmo tempo, a análise comparativa do funcionamento das preposicións e frases prepositivas dadas nos dous idiomas afíns permitiunos descubrir unha serie de discrepancias, que se refíren en xeral á periferia do uso do idioma.

1. Como un idioma da zona marxinal dentro do grupo ibero-románico, o galego preséntanos no seu funcionamento algúns trazos que poden ser cualificados no sistema como arcaicos ou vulgares.

1.1. No grupo das preposicións e frases prepositivas consideradas este fenómeno maniféstase, por exemplo, nunha serie de formas que no castelán se consideran como arcaicas, pero no galego teñen as súas correspondencias actuais e bastante usuais. Nos textos galegos modernos atópanse as formas *alén*, *alén de*, que corresponden ás formas arcaicas castelás *allén de*, *allende*: "...O fillo do señor Conde Duque, aquel que andou coidando porcos alén mar..." (Casares, 44-45).

¹ A maioría das unidades lingüísticas consideradas aquí son frases prepositivas, formadas por unha preposición e un adverbio ou substantivo (*delante de* / (*de*) *diante de*, *frente a* / *fronte a*, etc.). Hai que notar que segundo a tradición académica española tales expresións non se inclúen na categoría de preposicións propias. Sen embargo, e tendo en conta a comunidade funcional de frases prepositivas coas propias preposicións, considerámolas aquí conxuntamente.

Nas traducións paralelas do ruso ó galego e ó castelán tales formas están presentes no primeiro caso e ausentes no segundo: “Vdali za recoyu... melcali ogni...” (Lérmontov, 557) - “...Enxergábanse ó lonxe, alén do río, as mainas luces...” (Riveiro 1, 204) - “Allá a lo lejos, en la otra margen del río, ... parpadeaban las luces...” (Abollado, 167). “...Bilá doch, da uteclá za more s tatárinom”. (Lérmontov, 500) - “Tiña unha filla, pero foise alén do mar co tártaro” (Riveiro 1, 90) - “Tuvo una hija, pero se escapó al otro lado del mar con un tártaro” (Abollado, 66).

Algúns resultados interesantes están aportados pola análise comparativa do uso da preposición *tras*. Os lingüistas españois consideran esta preposición coma unha forma exclusivamente literaria, cun matiz de arcaísmo, unha forma que se está eliminando do uso coloquial². As nosas observacións de lingua oral dos nativos permítennos supoñer que a preposición *tras* no discurso galego carece de semellantes características ou as posúe en menor medida e úsase en xeral máis frecuentemente que en castelán. Para comprobar esta suposición realizamos un experimento lingüístico. Foi proposto ós nenos de 6 a 9 anos de idade compoñer unha frase coa preposición *tras*. Repartimos os nenos en dous grupos: no primeiro atópanse os que falaban galego nas súas familias (incluso antes de entrar no colexio); no segundo os que falaban nas súas familias só castelán e empezaron a aprender o galego só no colexio. Os nenos do primeiro grupo compuñan as frases en galego, os do segundo en castelán. O experimento realizouse en dous colexios da cidade de Vigo e os seus arrabaldes. Os resultados presentámoloss na seguinte táboa. No recanto esquerdo de cada cadro está indicado o número dos participantes, no dereito o número das frases compostas que conteñen o uso de *tras* como preposición espacial (entre comiñas está a variante *tras de*)³.

² Seco, M.: *Diccionario de dudas y dificultades de la lengua española*. Madrid, 1976, páx. 331; García Yebra, V.: *Claudicación en el uso de preposiciones*, Madrid, 1988, páx. 236, etc.

³ M. Morera Pérez considera *tras de* como “variante de expresión libre” da preposición *tras* (Morera Pérez, M.: *Estructura semántica del sistema preposicional del español moderno y sus campos de uso*. Puerto del Rosario, 1988, páx. 126).

Idade \ Grupo	1 grupo (o galego)	2 grupo (o castelán)
6 anos	20 7 (5)	39 0
7 anos	23 16 (11)	31 6
8 anos	22 20 (15)	34 24 (1)
9 anos	23 20 (13)	30 27

Hai que notar que as frases foron compostas practicamente por tódolos nenos, pero a palabra *tras* non sempre (como se pode ver na táboa) foi interpretada por eles en calidade de preposición, pero podía intervir en calidade de parte dalgunha outra palabra (*detrás (de)*, *atrás (de)*, *trasnada*, *traste*, etc.), ou ben en calidade de onomatopea (este uso nótase tamén nos dicionarios)⁴, ou ben en calidade dun nome propio inventado (Mi muñeca se llama Tras). Nunha serie de ocasións compúñanse as frases con palabras foneticamente semellantes (trabajaba, tarde, etc.) ou simplemente algunhas frases calquera (o último foi máis característico do grupo de idade menor). A análise dos resultados mostra que algúns nenos de 6 anos de idade, os que a penas empezaran a aprender a ler (todos eles o fixeron no colexio), pero que falaban galego nas súas casas, foron capaces de interpretar *tras* como unha preposición, mentres que ningún neno do grupo “castelán” de 6 anos o fixo. É probable que os nenos que falaban galego nas súas casas (e os que, se cadra, escoitaban os programas de televisión en galego), oísen a preposición *tras* máis frecuentemente (notemos que a súa experiencia como lectores equivale a cero). Observamos que este índice aumenta simultaneamente coa idade, e a comparación dos resultados entre os grupos 1 e 2 mostra que os nenos que falaban galego nas súas casas sempre estaban máis dispostos a usar a preposición *tras*. Pois ben, os datos obtidos poden ser considerados coma unha confirmación de que a preposición *tras* se usa máis na fala oral en galego, a diferenza do castelán.

1.2. A forma *atrás de*, incluída na norma do idioma galego, corresponde á área da fala vulgar en castelán. Os gramáticos notan a aparición bastante frecuente desta frase prepositiva na lingua galega

⁴ Real Academia Española: *Diccionario de la lengua española*, T. 2, Madrid, 1992, páx. 2013; Moliner, M.: *Diccionario de uso del español*, T. 2, páx. 1369.

coloquial⁵. Segundo as nosas observacións, o uso desta forma nos textos literarios pode ser distinto. Por exemplo, nos textos de M. Forcadela case está ausente (o único uso atopado é: “É preciso que fagan todos o que eu lles diga e que veñan atrás de min” (Forcadela 1, 174); ó mesmo tempo, nos contextos parecidos úsase a miúdo a forma *detrás de*). Pero na tradución de “Alicia no país das marabillas” de L. Carroll ó galego a forma *atrás de* elimina totalmente a forma *detrás de* nos diferentes contextos (Barro, Pérez).

Os lingüistas españois consideran como vulgar, dialectal ou propio da lingua hispanoamericana o uso das construcións do tipo “adverbio local + posesivo na forma tónica” (por exemplo, *delante mío, detrás suyo*), equivalentes ás combinacións da correspondente frase prepositiva co pronome persoal (*delante de mi, detrás de mi*)⁶. E aínda que unhas construcións semellantes foron fixadas tamén no castelán literario⁷, o seu emprego, en comparación coas construcións normativas co pronome persoal, é totalmente insignificante, e frecuentemente forman parte dun estilo marcado.

A gramática galega reconece como normativo o cambio do pronome persoal nestas construcións polo posesivo (*diante miña*, co mesmo valor que *diante de min, detrás túa*, co mesmo valor que *detrás de ti*, etc.)⁸. As razóns da aparición da forma feminina do posesivo na construción galega, segundo sabemos, non foron investigadas. Atopamos un intento de explicar semellante fenómeno, do que moi raros casos están fixados nos textos casteláns, na gramática de Salvador Fernández. O científico opina que a desinencia “-a” pode aparecer nun posesivo só en combinación cun adverbio rematado en “-a”, como unha especie da concordancia formal (*arriba mía, en contra mía* -contrapostos a *dentro mío, en torno mío*)⁹. Unha explicación semellante (sen embargo, bastante discutible tamén para o castelán) parece ser totalmente inadecuada para o galego, onde a forma feminina é obrigatoria en tódolos casos. Segundo a nosa opinión, é máis probable que aquí actúe o principio da analoxía histórica, conforme a que a desinencia do feminino (-a, -as) chega a ser un elemento característico

⁵ Álvarez, R., Regueira, X., Monteagudo H.: *Gramática galega*, Vigo, 1992, páx. 513.

⁶ Real Academia Española: *Esbozo de una Nueva Gramática de la Lengua Española*, Madrid, 1979, páxs. 430-431; Seco, M.: *op. cit.*, páx. 120, etc.

⁷ E.: “Dolores vino detrás mío” (Goytisolo, 34); “Encima mío, el cielo ondeaba como un lado” (*ibid.*, 93); “Y él mismo había tomado asiento enfrente suyo, en una de las butacas del tresillo que ladeó, acercándola” (Corrales, 51).

⁸ Álvarez, R. et al.: *op. cit.*, páx. 220.

⁹ Salvador Fernández: *Gramática española. Los sonidos, el nombre y el pronombre*, Madrid, 1951, páx. 234.

para a formación dos adverbios e locucións adverbiais (comp. as locucións adverbiais castelás *a ciegas*, *a gatas*, etc.). A análise do noso material mostrou que as construcións con posesivos nos textos galegos funcionan practicamente coa mesma frecuencia que as combinacións de preposicións e frases prepositivas cos pronomes persoais. Nalgúns textos ou ben desaparece por completo a súa alternativa (e. g., Alonso), ou ben a superan absolutamente en cantidade (Valiña; a proporción 7:1). Está fixada tamén a predominancia das construcións cos pronomes persoais (e. g., Riveiro 1, 28:6; Riveiro 2, 18:1; de Toro, 3:1), así como tamén o uso exclusivo deles (Forcadela 1,2; Casares; Cunqueiro).

Como testemuño de que a alternancia das construcións co pronome persoal / posesivo en galego a miúdo é puramente arbitraria, serven os exemplos das variantes alternantes en usos semellantes no mesmo texto. Por exemplo, na tradución da novela de M. I. Liérmontov “Un heroe do noso tempo” ó galego: (a) “Estaba diante miña sen se mover, e púxenme a observa-los seus rasgos faciais” (Riveiro 1, 90) (no texto orixinal: “On stoyal péredo mnoyu nepodvizhno, i ya náchal rassmátrivat chertí egó litsá” (Lérmontov, 500); “Gruxñitsqui, de pé diante de min, mantiña a vista baixa fortemente excitado” (Riveiro 1, 184) (no texto orixinal: “Grushñitskiy stoyal péredo mnoyu, opustív glazá, v sílnom volnénií” (Lérmontov, 562). “...E ábrese diante túa unha campá plácida e luminosa... (Riveiro 1, 171) (no texto orixinal: “...I otriváetsa pred toboi tíkhaya i svétlaya poliana...” (Lérmontov, 553); “Diante de min tiña o mar encrespado e tormentado da noite pasada... (Riveiro 1, 94) (no texto orixinal: “...Predo mnoy tianulos nochnoyu búreyu vzvolnóvannoe more...” (Lérmontov, 504).

Sen embargo, nunha serie de ocasións pódense descubrir certas dependencias que determinan a elección dunha ou outra construción. Por exemplo, na guía “O Camiño de Santiago” para as combinacións de *tras*, *detrás*, *diante*, *dediante*, *fronte* co pronome de 2ª persoa singular, o autor consecuentemente elixe só o pronome posesivo *túa* (hai 7 casos como tal), por exemplo, “Dediante túa tes unha magnífica vista” (Valiña, 99). No único caso do uso do pronome de 3ª persoa (indicando o pronome un obxecto inanimado - o pazo-museo), o autor utiliza a construción co pronome persoal: “...detrás del, a muralla romana...” (Valiña, 100). Pois ben, a oposición estrutural, realízase en dúas direccións: o cambio da 2ª persoa pola 3ª e a transición do ser animado ó obxecto inanimado.

A influencia do primeiro factor parece ser máis forte: das 24 construcións con posesivo atopadas, 12 refírense á 2ª persoa (*túa*), 9 á

1ª (7 miña, 2 nosa), 2 á forma de cortesía (súa) e só unha á 3ª persoa (súa). Probablemente a posibilidade de interpretación ambigua do pronome “súa” (*del(es) / dela(s)*) provoca que o falante nativo, para evitar o sentido dobre, opte por usar o pronome persoal, que ten unha soa acepción.

2. Outra peculiaridade máis do uso das preposicións galegas actualmente é unha considerable variabilidade formal, provocada pola ausencia da norma rixida e estable. A norma actual determina a existencia no galego literario das seguintes preposicións e frases prepositivas con significado prelocativo e postlocativo: *ante, antes de, diante de, perante, por ante, fronte a, en fronte de; tras, tras de, atrás de, detrás de, despois de*¹⁰.

Non obstante, nos textos galegos, a diferenza dos casteláns, obsérvanse distintas variantes ortográficas e morfolóxicas, o que é un testemuño das “dificultades que existen nos procesos da elaboración e da creación da norma escrita do galego”¹¹.

Algunhas variantes formais que figuran nos textos modernos son:

Diante de / dediante de. “O Camiño, desaparecido nun trozo, pasaba por diante da capela de San Roque”. - “O Camiño pasa por dediante do humilde templo, casas e cemiterio” (Valiña, 141, 121). Na norma recoñécese a preposición *diante de*.

En fronte de / enfronte de / enfronte a. “En fronte do templo, sitúase o antigo hospital de San Lazaro” (Valiña, 179). “As mociñas e os rapaces fan cadansúa ringleira, unha enfronte da outra, e baten as mans cantando” (Riveiro 1, 30) (no texto orixinal “Devki i molodie rebiata stanóviatsa v dve sherengui, odná prótiv drugoy, khlópayut v ladoshi i poyut” (Lérmontov, 463). “A princesiña estaba sentada enfronte a min e escoitaba as miñas parvas invencións...” (Riveiro 1, 159) (no texto orixinal: ...”Kniazhná sidela prótiv meniá i slúshala moy vzdor” (Lérmontov, 545). A variación *a / de* nótase nas gramáticas¹², pero a norma actual recomenda, primeiro, a escritura de *en* e *fronte* por separado, e segundo, o uso de *de*¹³. Notemos que esta frase prepositiva en xeral atópase nos textos en raras ocasións (a comparación con *fronte a, fronte de*), e ás veces é considerada polos nativos coma unha forma

¹⁰ *Normas ortográficas e morfolóxicas do idioma galego*. Real Academia Galega. Instituto da Lingua Galega. Santiago de Compostela, 1995, páxs. 179-180.

¹¹ Narumov, B. P.: *Formirovanie románskikh literatúrnikh yazikov. Sovreménniy galitskiy yazik*. Moskvá, 1987, páx. 148.

¹² Álvarez, R. et al.: *op. cit.*, páx. 504.

¹³ Fernández Salgado, B. et al.: *Diccionario de dúbidas da lingua galega*. Vigo, 1991, páx. 223; *Normas...*, páx. 179.

que non se emprega ou se emprega pouco e, amais, que se percibe como un préstamo do castelán.

Fronte a / fronte de. “...Paseaba polo cuarto Sandro Fioravanti que, nun pronto, chantábase fronte ao cabaleiro que debuxa un sorriso enigmático” (Méndez, 15). “Cinco grises, gorras de prato, bandullo de pai de familia, as porras na man, están fronte deles sen saber que facer, a ver se lles veñen reforzos” (de Toro, 56). Esta variabilidade nótase tamén nas gramáticas¹⁴, pero na lista normativa actual cítase a variante *frente a*¹⁵.

Fronte a / Frente a “Sorteí o remuíño de coches que se detiñan en dobre fila fronte a unha farmacia de garda...” (Alonso, 130). -”...Toni e Elvis estaban no interior dun vello Peugeot, aparcado fronte á porta do hotel Cidade de Vigo” (Forcadela 1, 13). Nas normas está recomendada a forma *fronte a*, elixida segundo o criterio etimolóxico (< lat. *frontem*).

A ausencia dunha norma ríxida e estable para o galego provoca a penetración dos numerosos modelos típicos do uso coloquial nos textos literarios. No funcionamento das preposicións e frases prepositivas consideradas pódese observar un fenómeno característico para a lingua coloquial, unha tendencia, expresada moi claramente en galego, que consiste na formación de así chamadas preposicións e frases prepositivas agrupadas que posúen máis expresividade en comparación coa preposición ou frase prepositiva individual¹⁶.

Hai que notar que nos dicionarios e nas gramáticas do idioma galego, así como nos do castelán e do portugués¹⁷, as preposicións agrupadas e frases prepositivas, sobre todo as compostas dunha preposición e unha frase prepositiva, practicamente non están codificadas e en xeral están investigadas en pouca medida.

As preposicións e frases prepositivas galegas con significado prelocativo e postlocativo combínanse máis frecuentemente coa preposición *por*: *por tras de*, *por detrás de*, *por diante de*, *por fronte de*, *por fronte a*, *por ante*. Con base nas nosas observacións podemos supoñer que, polo visto, no idioma galego literario estas combinacións

¹⁴ Álvarez, R. et al.: *op. cit.*, páx. 504.

¹⁵ *Normas...*, páx. 179.

¹⁶ Semellante fenómeno atopámolo non só nas linguas románicas. Estase a comparar o uso das preposicións agrupadas con normativas no ruso, por exemplo, na fala dos nenos, na lingua vulgar e nos dialectos, o que ás veces atopa o seu reflexo nos textos literarios.

¹⁷ Balabán, F.P.: *K voprosu o codificátsii predložnikh ediníts v slovniakh ispáncogo y portugálskogo yazikov; Funcionalnosemanticheskiy aspect yazikovikh ediníts ráznikh úrovney: Romanoguermánskaya filológuia*. Kishiniov, 1986, páxs. 32-39.

atópanse con máis frecuencia ca no castelán literario. En todo caso, non atopamos ningún exemplo do seu uso na novela de M. Delibes “*El príncipe destronado*”, nin tampouco en “*La Familia de Pascual Duarte*” de Camilo José Cela. Na novela de J. L. Sampedro “*La sonrisa etrusca*” o único exemplo é o uso de *por delante de* no sentido figurado: “Te explotan, no eres nada, todos ascienden por delante de ti” (Sampedro, 99). Pola outra banda, en moitos textos galegos considerados as combinacións da preposición *por* coas frases prepositivas con significado prelocativo e postlocativo están presentes con maior ou menor frecuencia.

Así, por exemplo, M. Forcadela na súa obra “*Fóra de xogo*” emprega 20 veces a combinación *por tras de* para expresar unhas relacións estáticas (fronte a 3 usos de *detrás de* e nin sequera un só uso de *tras, tras de* neste sentido Forcadela 1), e noutra obra -emprega 4 veces só esta combinación- (Forcadela 2); X. Miranda emprega dúas veces *por detrás de* e unha vez *por tras de*, fronte a só un uso de *detrás de*, para expresar as mesmas relacións (Miranda).

Na maioría das ocasións as partes de tales combinacións conservan cadanseu sentido. En caso de denominar as relacións estáticas *por*, como se sabe, expresa a idea da indeterminación, mentres en caso de denominar as relacións dinámicas, a idea da traza do movemento¹⁸. Sen embargo, ás veces a preposición *por*, polo visto, pode desemantizarse. Por exemplo: “...Fíxome notar sinalando co dedo unha alta montaña que se erguía mesmo por diante de nós” (Riveiro 1, 24); no texto orixinal: “...I ucazal mne páltsem na visókuyu goru, podnimávshuyusia priamo prótiv nas” (Lérmontov, 459).

O uso da palabra concretizante *mesmo* neste caso non sería compatible coa actualización do sema de ‘indeterminación de localización’ na estrutura do significado da preposición *por*. Neste caso trátase, polo visto, xa non da frase prepositiva agrupada, senón da frase prepositiva individual, pero composta de tres elementos.

Menos frecuentes son as combinacións das consideradas preposicións e frases prepositivas coas preposicións *desde (dende), de, para*: “A imaxe que puido contemplar desde detrás dunha caixa era moi semellante a que imaxinara a partir do relato de Toni” (Forcadela 1, 175); “...Todo o que eu escoitara dende detrás da sebe” (Riveiro 1, 37) (no texto orixinal: “...Vsio, chto ya slíshal, sidia za zabórom...” (Lérmontov, 467)). “Coñecía eu moi ben tódolos carreiros daquel xardín encerellado de diante das nosas casas” (Riveiro 1, 181) (no texto orixinal: “Vse tropinki sada, pocrivávshego otlógost prótiv náshikh domov, bili mne khoroshó izvestni” (Lérmontov, 560)). “De alí

¹⁸ Narumov, B. P.: *op. cit.*, páxs. 131-132.

a pouco, chega un con cara de ledicia e chama ós da directiva para detrás do escenario” (de Toro, 57).

Notemos que no castelán as combinacións dunha preposición que denomina a dirección do movemento cara a un obxecto (*hacia, para*) e a frase prepositiva *detrás de*, polo visto, non é admitida en plena medida.

Como conclusión, podemos poñer de manifesto que a análise das peculiaridades do funcionamento das preposicións e frases prepositivas con significado prelocativo e postlocativo en galego, en comparación co castelán, descubriu as tendencias que caracterizan o estado actual do idioma galego:

1. A expansión dos fenómenos que se consideran en castelán como arcaicos ou vulgares (dialectais), o que é característico das linguas de zonas marxinais.

2. Unha notable variabilidade formal e unha máis intensa penetración dos elementos coloquiais na lingua literaria (en comparación co idioma castelán), o que indica que as normas do idioma aínda non son suficientemente ríxidas e estables.

Lista de abreviacións dos apelidos dos autores e dos títulos das obras citadas

Abollado: Lérmontov, M. Y.: *Un héroe de nuestro tiempo*, Barcelona, Editorial Planeta, 1990. (Traducción de Luís Abollado Vargas. Director literario: Gabriel Oliver, catedrático da Universidade de Barcelona).

Alonso: Alonso F. “12.00 A.M.”, *Relato contemporáneo 1*. Vigo, Edicións Xerais de Galicia, 1955, páxs. 123-138.

Barro, Pérez: Carroll L.: *As aventuras de Alicia no País das Marabillas*. Vigo, Edicións Xerais de Galicia, 1993. (Traducción de T. Barro e F. Pérez-Barreiro).

Casares: Casares, C.: *Os escuros soños de Clío*. Vigo, Editorial Galaxia, 1992.

Corrales: Corrales Egea, J.: *Semana de pasión*, Barcelona, Ediciones Destino, 1976.

Cunqueiro: Cunqueiro, A.: *Xente de aquí e de acolá*, Vigo, Editorial Galaxia, 1991.

Forcadela 1: Forcadela, M.: *Fóra de xogo*, Vilaboa, Edicións do Cumio, 1993.

Forcadela 2: Forcadela, M.: *Anxélica*, Vigo, Editorial Nigra, 1994.

Goytisolo: Goytisolo, J. *La isla*.

- Méndez:** Méndez Ferrín, X. L.: “Xaque mate” *Relato contemporáneo I*, Vigo, Edicións Xerais de Galicia, 1995, páxs. 11-18.
- Miranda:** Miranda, X.: “Caravana” *Relato contemporáneo I*, Vigo, Edicións Xerais de Galicia, 1955, páxs. 139-146.
- Riveiro 1:** Liérmontof, M. I.: *Un heroe do noso tempo*, Vigo, Edicións Xerais de Galicia, 1989. (Traducción de Manuel Riveiro Loureiro).
- Riveiro 2:** Turguiénef, I.: *O primeiro amor*, Vigo, Edicións Xerais de Galicia, 1987. (Traducción de Manuel Riveiro Loureiro).
- Sampedro:** Sampedro, J.L.: *La sonrisa etrusca*. Madrid, Ediciones Al-faguara, 1995.
- de Toro:** de Toro, S.: “Como se comenta o texto literario”, *Relato contemporáneo I*, Vigo, Edicións Xerais de Galicia, 1995, páxs. 45-84.
- Valiña:** Valiña Sampedro, E.: *O Camiño de Santiago. Guía del peregrino*. Vigo, Editorial Galaxia, 1992.
- Lérmontov:** Lérmontov, M. Yu.: “Geroy náshego vrémeni”, *Sochinéniya v 2 tomakh*. T. 2 Moskvá, “Pravda”, 1990, páxs. 455-589.